

ОСТАННІ НОВИНИ

04.04 Наслідками помер 2-разовий чемпіон НБА, який став знаменитим коментатором 👤

04.03 Понад 150 дронів залустили росіяни по Україні минулої ночі під ударами Харків, Кіровополя, Одеса 🇺🇦 🇷🇺

04.03 У Новограді-Волинському найбільше на Північному Кавказі надфосфоромі 🇺🇦

04.03 Конфлікти для Овенів, спонукає для Тельців і випробування для Рака: гороскоп на 8 червня

04.01 США розкрили справжній план путінна щодо звернення війни в Україні

02.04 Новий поворот у війні: дали більше країн не вярть у поразку України

02.03 З 1 липня на АЗС знизять А-95 і А-92: що потрібно знати водіям

«Щоб бачили ціну своїй байдужості»: німецьких військовополонених і нацистів змусили дістати з ям тіла закатованих в'язнів концтабору й поховати

Лариса КРУПІНА, «ФАКТИ»

Наприкінці Другої світової війни гітлерівські Німеччини катастрофічно бракувало пального для танків і літаків, і нацисти гарячково шукали вихід. У Шведських Альпах геологи знайшли достатні запаси сілванду Posidonia, придатного для переробки на синтетичне палне. Терміново почали розробку сланцевої нафти. Так виник проєкт «Густеля» (Untertelmen Wüste).

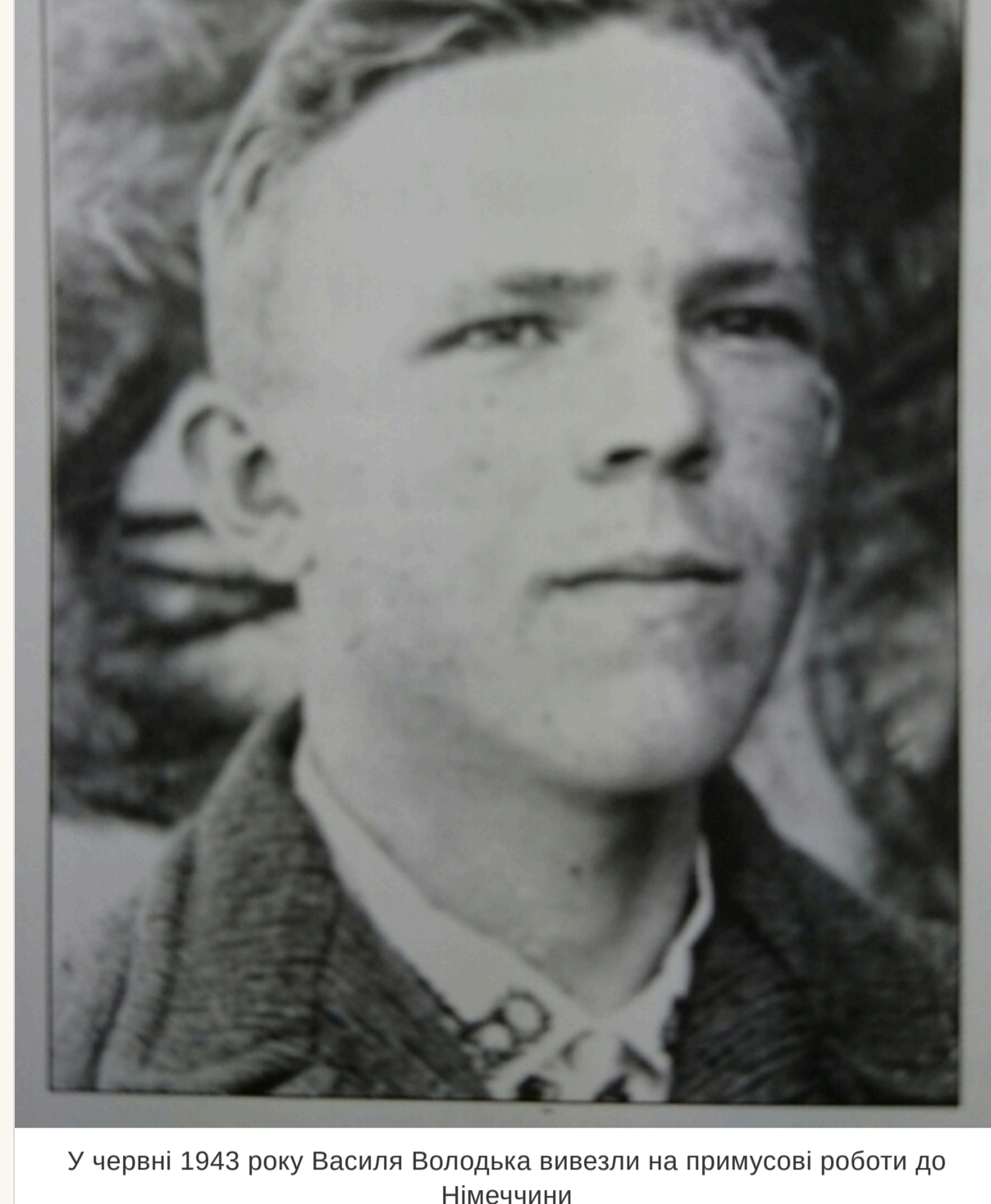
Це було кодовою назвою промислового комплексу з десяти заводів, які стали зводити з вересня 1944 року в німецькій землі Баден-Вюртемберг, узагоді запівничної лінії Тюбінген — Балінген — Ротвайль, Воскресні застони охорони нацистської партії (СС) і особисто Герман Герінгера брали участь у проєкті. На будівництво дали два-чотири місяці. Крім хіміків, техніків, інженерів і будівельників, на кожному будмайданчику не вистачало ще близько 500 робітників. Вихід знайшовся швидко: на околицях тихих патріархальних містечок з тисячолітньою історією, унікальною природою та архітектурою, які надихали художників і поетів, стали швидко організовувати новими концтабори. А що? Одні іншому не завважак.

«В Гестапівській тормі Neue Brettm жертву вибрали довільно й теплий у ставку»

До одного з таких таборів масштабного паливного проєкту «Операція «Густеля» і потрапив Василь Володько з села Широка Долина Полтавської області. В Червоно армію дрібеньного (160 см зросту) Василя не взяли, а евакуювати не встигли. І 17-річний хлопцеві разом з іншими комсомольцями став підлітково розмовляти антивфашистські листівки та плакати на території окупованої Німеччини 1941 року Польовичні. Його затримали та відправили на примусові роботи до Німеччини, на вугільні шахти в Сварбрюккен.

У травні 1944 року Вася угіт з робочого табору. Його схопили й кинули в одну з найпокрутіших в'язниць Neue Brettm, в тій самій землі Савранд. Це була «розширена поліцейська торма» для чоловіків і жінок, де «відбували покарання» борці з нацизмом, французькі бранці, радянські Радянського Союзу та Польщі, яких пригнали на примусові роботи, військовополонени різних країн.

— Мене помістили в «стоячий бункер» розміром 50 см x 60 см x висотою два метри, — згадував Василь Володько. — Ні їжі, ні води, ні повітря, ні туалету. Випорюнкавалася під себе. Багато хто божеволів. І навіть якщо ти не помирав у «стоячому бункері», далі в тебе був шанс зробити це біля табірною ставка-резервуара для засиня пожежі.

У червні 1943 року Василя Володька вивезли на примусові роботи до Німеччини

Улюбленою розвагою гітлерівців було годинами ганяти в'язнів навколо ставка, навісивши на них мішки з цеглою, змушуючи стрибати «по-жаб'ячому». Тих, хто падав, били шлангами або кийками та втопували чобітьми в багноку, ламаючи хребці. Хтось з ув'язнених мав померти. Якщо всі залицальські жияі, жертву обирали довільно й топили у ставку. Якщо нещасний в останній відчайдушній спробі випірзав з води, його били дерев'яною жердинкою по голові.

Читайте також: У росії виявили табір_де полонених українців «перевиховують» тортурами

2004 року у своїй доповіді керівник Державного центру політичної просвіти землі Саар доктор Бурхад Вейллонек писав:

«78-річний українцеві Василь Володько, колишній бранець, котрий пережив ці трагічні події, за словами репортера, який випадково його зустрів на території табору (жертв нацизму запрошували до Німеччини на меморіальні заходи. — Авт.), не міг пригадати ні ідентичності на іншому боці вулиці, ні існування жіночого табору, але коли він дійшов до Löschtisch (ставка для засиня ардно), то прясів навпочинки, скрестив руки за головою та зробив кілька стрибків уперед. За який митт він здавав прязище свого мучителя...»

«Коли в концтаборі когось страчували, усіх нас виганяли з бараків дивитися на агонію повішених»

Гестапівська в'язниця Neue Brettm, де українцеві багато років по тому вразив своєю розповіддю німецького репортера, була другим місцем його ув'язнення після робочого табору в Савранді. Трем став штрафний табір Нацвайлер-Штрутгоф, за 50 кілометрів від Страсбурга. Це був єдиний табір Франції нацистський концентраційний табір, найзахідніший з таборів Третього рейху.

— У Нацвайлері стояли дві шибенці. Коли когось страчували, всіх нас виганяли з бараків і ми мали дивитися на агонію повішених, і засвоювати урок, що з нами теж так буде, якщо щось зробимо не те, — згадував колишній в'язень.

Щоб будівництво паливних заводів для проєкту «Операція «Густеля» і робота на них йшла швидше, у Німеччині, на землі Баден-Вюртемберг, побудували філії Нацвайлера: Шомберг, Шорцінген, Даутмерген, Ценфенхан та інші, загалом сім таборів.

— Яюсь ми бетонували майданчики, щоб встановлювати обладнання для виробництва ракет «Фау», — розповідав Василь Павлович журналістам. — Робота по коліно у воді. Нози опухли. Відкрилися рани. Два тижні відлежав в ревірі, різцінені для непрацездатних, де практично нас не лікували, але дозволяли не працювати. Потім нова робота — добувати сорючі сланці. Ми дробили їх, подавали терміново розкладанню і так добували палне для танків і літаків.

Одного разу хлопцеві злептомнів і його з Нацвайлера відправили працювати на кухню у філію — концтабір Шомберг. Ледь одужав — знову повернули на фабрику з виробництва пального.

Перші шість місяців концтабором Шомберг командував Йозеф Сюз на прізвисько Зак-Зак — через його різку уривчасту манеру говорити. В'язнів Зак-Зак називав «чумними шикками на здоров'я тілах німецького народу». І ставився до них відповідно. Від голоду, холоду, хвороб і торор у таборі загинуло понад 500 ув'язнених, тонку кількість з'ясувати сьогодні неможливо. Решта таборів «Густеля» були антрощі не кращими. Пізніше націонал-соціалісти визнали проєкт «Операція «Густеля» неефективним і нерентабельним. Загублені життя ув'язнених втратами не вважалися.

З табору Шомберг у жовтні 1944 року виснаженого, хворого Василя Володька відправили в Дахау.

Це був найстаріший концтабір нацистської Німеччини, який розпочав безперервну роботу з 1933 року, і де з 200 000 в'язнів загинули 41,5 тисячі осіб. Кажуть, на виборках 1933 року майже все населення Дахау, містечка неподалік від Мюнхена, проголосувало проти Гітлера. Фюрер затамував злість і, прийшовши до влади, віддав наказ побудувати поруч із містом табір смерті так, щоб жителі постійно відчували запах спалених тіл і бачили дим крематорію.

— У Дахау люди не втримували тортур. — згадував Василь Павлович. — Кидалися на дріт під струмом, вивалися в бараках. Це вважалося не так страшно, як медичні експерименти. Наприклад, людину занурювали у крижаний ванну, не даючи їй виплисти, і практично потопельника в останню мить висмикували з води й клали поміж двох ув'язнених жінок, які, за задумом «експериментаторів», мали своїми тілами відіверівати труп. Оживе чи ні?

«У Дахау в бараку, розрахованому на 500 місць, жили 2000 осіб»

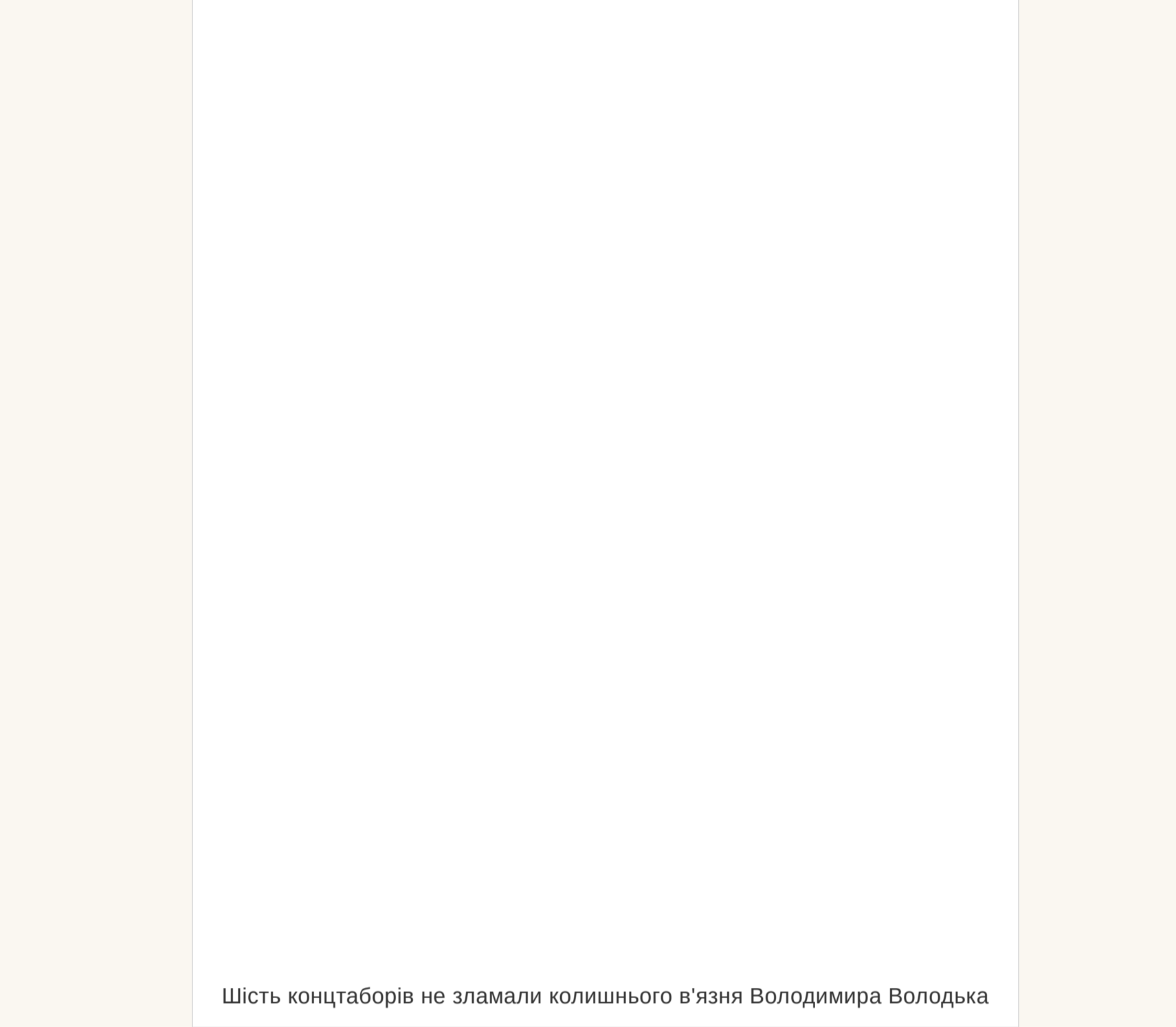
— У Дахау мене визнали непридатним до роботи, — згадував український бранець. — Відправили в «карбований блок окупованої своєї країни» в крематорій. Але покладся епідемія тифу. Через рухалася повільно: треба було спочатку спалити померлих від тифу. Так потрапили до кінця квітня 1945 року. Смертичакм послаблення не було: підбом о п'ятій ранку, шуквання, перехлік. У бараку, розрахованому на 500 місць, мешкали 2000 осіб.

Наприкінці війни гітлерівці, намагаючись приховати сліди своїх злочинів, за три дні до визволення табору військами союзників, 26 квітня 1945 року, погнали в'язнів Дахау на «Марш смерті», переміщаючи їх до таборів усередині Німеччини. 7000 людей, на останньому подиху, рухалися на південь, до озера Тегернзее. Пройти треба було 80 кілометрів.

— Нас вели під охороною з собаками, — розповідав Василь Павлович журналістам. - Сім тисяч скелетів, обідянутих шкірою. Ми не їли, пили з калюж. Під час «Маршу смерті» охоронці багатьох убили. Багато хто впав і вже не зміг піднятися. Я теж упав. Схоронцеві охоронці «вуршитески» («Встатили»). Він було вже опустив приклад мени на голову, але в цей момент із жарити фобією вибігли німецькі дивачки. Зупинилися як уполан та спали на нас дивитися. Це мене врятувало, він не став убивати при дітях. Вилаяв і пішов далі, а я втратив свідомість... Не знаю, скільки так пролежав. А 1 травня мене підібрали американські солдати.

Я мія померти багало разів: і в Neue Brettm, і в Нацвайлер-Штрутгофі, і в таборах Кохем-Буттліч, Шомберг або Дахау... Але живих. Коли у мене після прибуття до Радянського Союзу люди в «орванках» почали запитувати: «Як же так вижило?», я відповів: «Сам не знаю». Але лікувався ще довго: хворе серце, ноги, кінцівки...

Після війни Василь Павлович працював вояком, закінчив Полтавський політінститут, а коли зрозумів, що це не його, пішов у Львівський політехнічний на спеціальність «Автоматизація». Одружився, народилася донька. Будував дороги по всьому Радянському Союзу, захистив дисертацію. Занатентував 15 винаходів і 30 наукових праць. Став автором книги «Використання в дходів виробництва полімерів у дорожньому будівництві» (1967 рік).

З 1968 до 1999 року працював у «ДерждорНД» завідувачем лабораторії, завідилом будівництва доріг з промислових відходів, провідним науковим співробітником.

«ДерждорНД», головна науково-дослідна установа України з питань будівництва, ремонту та утримання автомобільних і транспортних споруд, на своєму сайті називас Василя Володька видатним ученим, «легендою української дорожньої науки часів СРСР». У жовтні 2023 року йому виповнюється 99 років.

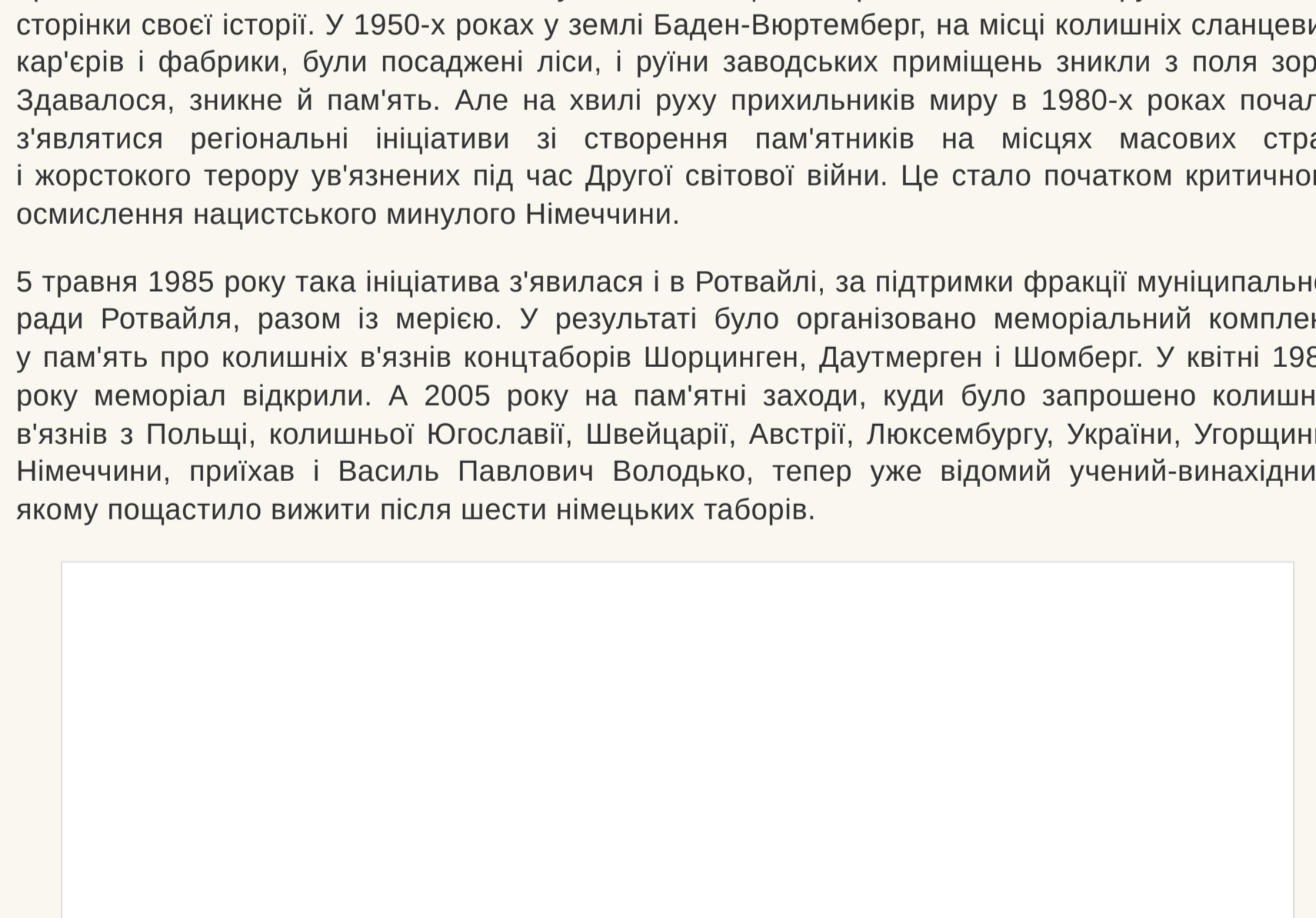

Читайте також: «У кого починалися галюцинації, ті незабаром помрихли»: в Києві відкрилася виставка про те, як окупанти майже місяць тримали у підвалі ціле село

Німецькі військовополонени та члени нацистської партії розкривали могили закатованих в'язнів і укладали останки в труни

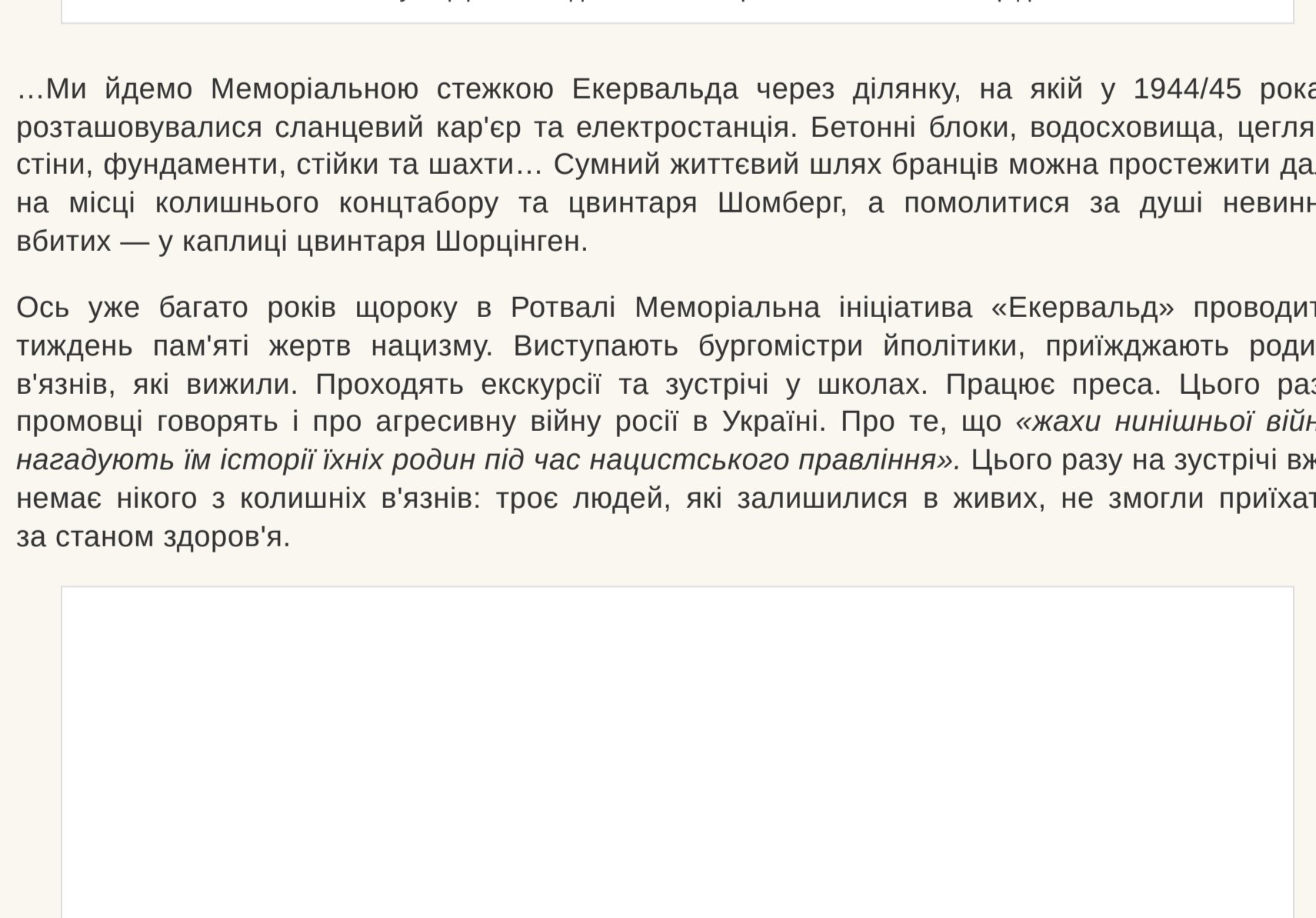
Тривалих час тема покаяння замовчувалася: німці не горіли бажанням вирощити ганебні сторини своєї історії. У 1950-х роках у землі Баден-Вюртемберг, на місці колишніх сланцевих кар'єрів і фабрики, були посаджені ліси, і руїни заводських приміщень зникли з поля зору. Здавалося, зникне й пам'ять. Але на хвилі руху прихильників миру в 1980-х роках почали з'являтися регіональні ініціативи зі створення пам'ятників на місцях масових страч і окрестного терору ув'язнених під час Другої світової війни. Це стало початком критичного осмислення нацистського минулого Німеччини.

5 травня 1985 року така ініціатива з'явилася і в Ротвайль, за підтримки фракції муніципальної ради Ротвайль, разом із мером. У результаті було організовано меморіальний комплекс у пам'ять про колишніх в'язнів концтаборів Шорцінген, Даутмерген і Шомберг. У квітні 1989 року меморіал відкрили. А 2005 року на пам'ятні австрії, куди було запрошено українців в'язнів з Польщі, колишньої Югославії, Швейцарії, Австрії, Люксембургу, України, Угорщини, Німеччини, приїхав і Василь Павлович Володько, тепер уже відомий учений-винахідник, якому пощастило вижити після шести німецьких таборів.

...Ми йдемо Меморіальною стежкою Еккервальда через ділянку, на якій у 1944/45 роках розташовувалися сланцевий кар'єр та Еккервальда. Бетонні блоки, водохвищія, цегляні стіни, фундаменти, стійки та шахти... Сумний життєвий шлях бранців можна простежити далі на місці колишнього концтабору та цвинтаря Шомберг, а помолитися за душі невинно вбитих — у каліціці цвинтаря Шорцінген.

Ось уже багато років щороку в Ротвайль Меморіальна ініціатива «Еккервальд» проводить тиждень пам'яті жертв нацизму. Викстують екскурсії й зустрічі з іполицями, приїжджають родичи в'язнів, які вижили. Проходять екскурсії та згуртіти у школах. Політико преса. Цього разу промови будуть історичні і про агресивну війну росії в Україні. Про те, що «жакі лишинької війни надавають їм говорити про агресивну війну під час нацистського правління». Цього разу на зустрічі вже немає нікого з колишніх в'язнів: троє людей, які залишилися в живих, не змогли прийти за станом здоров'я.

— Але важливо зберігати пам'ять про страждання жертв націонал-соціалістів, навіть якщо свідків більше немає, — каже голова ініціативної групи «Меморіал Еккервальд» Бригітта Маркварт-Шад.

На цвинтарі концтабору Шомберг, на стендах із фотографіями впадає в око одне фото. Черга з похоронців людей, де загинув 529 осіб, зробив Едмон Труссон, колишній французький в'язень історія така. Коли перша французька армія у квітні 1945 року переправилася через Рейн і район Стратурга і згодом зайняла Шадвальд, «Густеля» вивалили ліквідувати таборі проєкту «Густеля». Багатьох в'язнів повели в «Марш смерті». Пізніше вирішили повернутися і показали визволителям місця поховань.

Перше, що зробила французька окупаційна влада після закінчення війни, — вирішила гідно поховати убитих бранців. Для цього жителі навколишніх населених пунктів окували принесити зброю та інші предмети, а після ексгумації загорнути останки й поховати в простих трунах в окремих могилах. На місці ексгумації привезли німецьких військовополонених і членів націонал-соціалістичної партії, поселивши їх у колишньому концентраційному таборі. Вони повинні були під наглядом діставати тіла з ям, укладати в труни та переносити до нових місць поховань.

На ексгумацію настійно рекомендували прийти бургомістрам, чиновникам, пасторам, учителям і місцевому релігству з Ротвайль, щоб «отримали уявлення про жахливі умови життя». За свідченнями очевидців, черга була довгою. У гробовий тилі, запрошені йшли ввечерю поєз розкрити поховання жертв таборів операції «Густеля». Неможливо прочитати мої думки, Хелґа Ханніш, одна з членів ради директорів меморіального комплексу «Еккервальд», дивлячись на фото, каже:

— Я хочу, щоб у вашій країні після війни було б точно так само. Щоб на місці злочину були присутні беззахисні злочинці, щоб вони дивилися в очі своїм убитим жертвам, а бабдужі бачили ціну своїй байдужості...

1 липня 1945 року капітан Андре Бессі, французький військовий губернатор Ротвайля, опублікував доповідь під назвою: «Témoignage pour la rosétiénie - CFME SS — rasosé раг сехих осіб оп ву»: «Свідчення для нащадків — злочини СС — розказані тими, хто це бачив».

У нас у давках зараз уся країна.

Авторка дякує керівництву та членам ради директорії Меморіальної ініціативи Еккервальда Brigitta Marquart-Schad, Wilk Koch, Luise Danner і Helga Walisch за допомогу в підготовці матеріалу. У статті були використані матеріали сайту eckerwald.de.

Раніше «ФАКТИ» розповідали про те, що **вирити перетворюють окуповані території на концтабір**, для цього вони мають намір створити в чотирьох областях України спеціальні в'язниці.

На фото у заголовку: Двоєа черга німецьких бургомістрів, пасторів, учителів, чиновників і місцевих знаті до трун з останками замордованих в'язнів концтабору

Читайте нас у Facebook

ПОПУЛЯРНЕ

1 Батько ливин Грушевському спільно грошей, що той побудував шестинадцятирічний будинок і укладещ: вийшла книга про українську інтелекцію початку XX століття

30 травня 2024 👤 12.24

2 Вбивця мав з собою два зображення Петлюри, але спитав: «Чи Петлюра?» — і після створення копія розстріляв: 100 років тому загинув лідер УНР

25 травня 2024 👤 12.23

3 «Тактика просунування малими силами вже не дає воєру так результатів, на які він сподівався»: командир полку безплатних систем «Лева»

22 травня 2024 👤 12.24

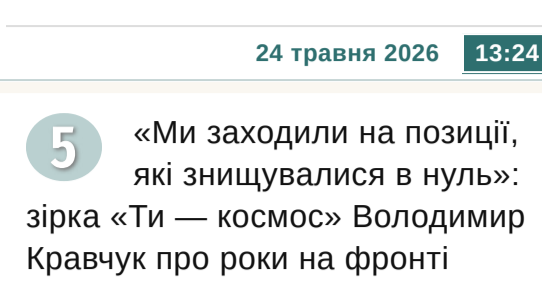
4 «Артист в Україні — нікто»: популярний співак та телеведучий АЗС про зміни під час великої війни

24 травня 2024 👤 13.24

5 «Ми захопили на позиції, вже значущі в нинішній зріді» — комос» Володимир Кравчук про роки на фронті

28 травня 2024 👤 12.24

* Рубрику «Факти» за останні 7 днів

БІЛЬШЕ У РОЗДІЛІ

Вбивця мав з собою два зображення Петлюри, але спитав: «Чи Петлюра?» — і після створення копія розстріляв: 100 років тому загинув лідер УНР

25 травня 2024 👤 12.23

Священник сховав реліквію в ящику з вугіллям, але ексplorація знала, де її шукати: в Києві презентували фасцимле Турецького Євангелія XI століття

20 травня 2024 👤 12.24

Мазепа зустрічався з королем Швеції у селі, де ставалося диво: у Києві відкрилася виставка, ексplorація мав мас до цього призначеність

6 травня 2024 👤 12.13

Поки одні дискусювали, як назвати український парламент, письменник і адвокат за рубль опублікували опозиціонер про створення Центральної Ради

25 березня 2024 👤 12.22

Загинули в червоному бію 224 воїни: в Києві показали реліквію, яка диком зберігалася після загибелі Батви

22 лютого 2024 👤 12.23